

ЛЕНИН ЁЛУ

БАРЫ ДА УЇЛКЕЛЕНИ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛЕШИГИЗИ!

1918-нчы йылы
апрель айындан
башлап чыгарыла

ХАМИСГЮН

8

ФЕВРАЛЬ

1990

№ 17 (10503)

Багъасы 3 кепек

КПСС-ни ОБКОМУНУ, ДАГЪЫСТАН АССР-ни ОЪР СОВЕТИНИ ВА МИНИСТРЛЕР СОВЕТИНИ ОРГНЫ
ОРГАН ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ДАГЕСТАНСКОЙ АССР

ЛЕНИНСКИЙ ПУТЬ

ЛЕНИН АЯНЛЫКЪНЫ ГЪАКЪЫНДА

Аянлыкъ, генг кюйдеги демократлашдырыа, сёзлеми ва ишлеми бирлиги болмай туруп, бизин яшгзууучу бары да аякларын янгыртып кюурагъа бажарылмай.

«В. И. Ленин аянлыкъны гъакъында» деген литап печатдан чыкыгъан. Совет пачалыкыны кюрчюсюн селгеч адамкы шондагъы сёзлери—четим аз кыйын масъалаланы ачыкъ ва принципли кюйде чечиге яншыгъан уялгюсю. Гъали де, деп эсгерилген КПСС-ни XXVII съездинде, аянлыкъга янашыа янгыз ленинчи кыйдалы болмаз «кери» гъар заманда да, гъар кыйсы шартларда да коммунистлеге гъа кыйкыат тарыкъ».

Китапдагъы материалларда В. И. Ленинни кыйматлапары, гъасиллери, таклифлери гёрсетилген.

Китап Политиздатда чыгарылгъан.

(ТАСС).

Совет Союзну Коммунист партиясыны Центральный Комитетини Пленуму гъакъында ИНФОРМАЦИЯ БИЛДИРИВ

1990-нчы йыл 5-нчи февральда КПСС-ни Центральный Комитетини гезикла Пленуму ишин башлагъан. Пленуму кюурагъа шулай масъала берилген:

Партияны XXVIII съездине КПСС-ни ЦК-сыны платформасыны проект гъакъында.

КПСС-ни ЦК-сыны Генеральный секретары М. С. Горбачёв Пленумда шю масъалагъа байлавлу доклад этген.

Союз республикалары компартияларыны ЦК-ларыны, партияны крайкомларыны, обкомларыны ва окружкомларыны биринчи секретарлары, союз республикалары Оър Советлерини Президиумларыны ва Министрлер Советлерини КПСС-ни центральный органларыны составыны гъа, мейген председатели, партияны шагъар комитетлери, район комитетлерины биринчи секретарларыны, башлагъы улду партия кюурумлары парткомларыны секретарларыны группасы, шулай да министерликлени, цраланык ведомстволаны, ярашчулулукъ союзлавы ва кюурумлары елбашчылары, алимлео, СССР-ни Савутлу Гитлерини массовый информацийны кюуралларыны вакиллери, уялкени айры-айры ташикюр бассейлдерини шахтерлары Пленуму ишинде ортакъчылыкъ этелер.

Чыгып сёлелелерде ортакъчылыкъ этген: А. И. Коршенико — Украинаны Компартиясыны Киев шагъар комитетини биринчи секретары, В. К. Месля — КПСС-ни Москва обкомуну биринчи секретары, И. А. Каримов — Узбекистанны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, Г. А. Ягодин — СССР-ни Халкъгъа билим бериге кюурайгъан пачалыкъ комитетини председатели, Ю. П.

Архипов — «Ижорский завод» деген производство бирлешиую парткомуну секретары, Ленинград шагъар, Ю. А. Прокофьев — КПСС-ни Москва шагъар комитетини биринчи секретары, Т. Г. Иванова — РСФСР-ни Оър Советини Президиумуну председателини заместители, Е. Е. Соколов — Белоруссияны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, К. Г. Фесенко — «Артемуголь» деген производство бирлешиую «Кочегарка» деген шахтасыны мастер-атдырычусу, Донецк область, Я. Я. Варис — Латвияны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, В. Н. Ельцин — СССР-ни Оър Советини Кюурулшланы ва архитектураны масъалаларына байлавлу комитетини председатели, А. С. Дзасохов — КПСС-ни Тему, къазыкъ Осетия обкомуну биринчи секретары, Г. И. Ревенко — Украинаны Компартиясыны Киев обкомуну биринчи секретары, Е. М. Белоусов — СССР-ни оборона промышленностини министри, В. И. Бровиков — СССР-ни Польша республикадагъы чрезвычайный ва толу ичлы элчиси, П. К. Лучинский — Молдавияны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, Б. Е. Патон — Украина ССР-ни Илмулар академиясыны президенти, В. А. Банов — Саратовдагъы электроагрегат производство лешивую старший мастер, А. Н. Муталибов — Азербайжаны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, В. М. Платонов — В. И. Ленинни атындагъы «Челябинский тракторный завод» деген производство бирлешиую парткомуну секретары, Н. И. Рыжков — СССР-ни Министрлер Советини Председатели, И. И. Мельников — М. В. Ломоносову атындагъы Москва пачалыкъ университетини парткомуну секретары, М. А. Князюк — КПСС-ни Иваново обкомуну биринчи секретары, А. Г. Ковалёв

— СССР-ни тыш ишлер министрини биринчи заместителя, Н. Н. Губенко — СССР-ни культура министри, В. В. Козленков — «Прогресс» деген заводну парткомуну секретары, Куйбышев область.

Пленуму материаллары «Правда» газетде толу кюйде ва массовый информацийны оьзге кюуралларында кысыгъартылып печать этиле.

Пленумда партияны XXVIII съездине КПСС-ни ЦК-сыны платформасын ишлетиге ва арагъа салынып ойлашылагъан масъалагъа гёре Пленуму кюурагъа гъазирлеве байлавлу редакционный комиссия кюурулгъан.

ПАРТИЯНЫ XXVIII СЪЕЗДИНЕ КПСС-ни ЦК-сыны ПЛАТФОРМАСЫНЫ ПРОЕКТИНИ ИШЛЕТИВГЕ БАЙЛАВЛУ РЕДАКЦИОННЫЙ КОМИССИЯНЫ ЖЫЙЫНЫ ГЪАКЪЫНДА

5-нчи февральда М. С. Горбачёвну председателини булан редакционный комиссияны биринчи жыйыны болгъан.

6-нчы февральда Кремлде КПСС-ни ЦК-сыны Пленуму партияны XXVIII съездине КПСС-ни ЦК-сыны платформасыны проектни арагъа салып ойлашыун давам этген.

Гюнню биринчи яртысында Пленумда чыгып сёлелелер: Е. П. Велихов — КПСС-ни ЦК-сыны члени, СССР-ни Илмулар академиясыны вице-президенти, И. В. Курчатону атындагъы Атом энергия институтуну дирек-

тору, В. И. Воротников — КПСС-ни ЦК-сыны Политбюросуну члени, РСФСР-ни Оър Советини Президиумуну Председатели, Ю. А. Ганьковский — «Нижневартовск-нефтегаз» производство бирлешиую парткомуну секретары, Тюмень область, В. И. Вялас — Эстонияны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, Е. К. Лигачёв — КПСС-ни ЦК-сыны Политбюросуну члени, КПСС-ни ЦК-сыны секретары, В. Д. Кадочников — КПСС-ни Свердловск шагъар комитетини биринчи секретары, В. А. Ивашко — КПСС-ни ЦК-сыны Политбюросуну члени, Украинаны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, А. П. Мясников — КПСС-ни ЦК-сыны члени, Коршуновск Тав-магдан байлашдырыа комбинатыны экскаватору машинист, Иркутск область, В. Г. Ануфриев — Къазахстанны Компартиясыны ЦК-сыны экинчи секретары, Э. А. Шевардина — КПСС-ни ЦК-сыны Политбюросуну члени, СССР-ни тыш ишлер министри, А. А. Беляев — КПСС-ни Центральный ревизионный комиссияны члени, «Советская культура» деген газетини баш редактору, В. В. Никитин — КПСС-ни ЦК-сына члениге кандидат, СССР-ни Министрлер Советини сурсатгъа ва сатып алыагъа кюурайгъан пачалыкъ комиссиясыны председатели, В. А. Вылегжанин — акур юк ташыйгъан автомобилдер чыгъарагъан Камск бирлешиую парткомуну секретары, Татар АССР, В. А. Медведев — КПСС-ни ЦК-сыны Политбюросуну члени, КПСС-ни ЦК-сыны секретары, С. Г. Арутюнян — Арменияны Компартиясыны ЦК-сыны биринчи секретары, А. И. Селезнёв — КПСС-ни Курск обкомуну биринчи секретары.

(ТАСС).

1990-нчы йыл 5-нчи февральда КПСС-ни Центральный
Комитетини Пленумунда
М. С. ГОРБАЧЁВНУ ДОКЛАДЫ

Башлар, сиз экин болур-суз деп эсиме геле, биз бек агамияты Иленимге жамияттык бизин жамияттык биз уллу иштатылыкты ва чыдамсыздык булан ачар-булай эди. ЦК-та КПСС-ни члендеринден ва партияда тюрлюлерден, партия кзурумлардан ва комитеттерден, загымат коллективтерден, ишчилерден ва сабанчылардан, интеллигенциядан, алимдерден, ветеранлардан ва иш-сыймалардан тактифери ва эрлерди булан ишчилер булан катгызлар гелди. Телеграммалары гелимге давамдыш. Сиз озюмге де гвар тюрлю позициялардан таба, кээтти ва иштатылык кюйде лап да агамиятты масъалалар арагыз салынып ойлашыла-лашкан жыйынылар, митинг-лени шакыратары болгансыз. Шоланы ортакчылар да оздени пикуларын партияны Центральний Комитетине этилдирмеге сие адилер.

Шолар барысы да бирге алашканда — озтөрөчө феномен. Шонда янгырттып кзурувну ёлларында, демократиялашдырувну ва аяллыктын шартларында бизин жамияттыкты булан болуп турагдан терен ашынылар гёрсетиле. Бугюн уулкени коммунисттерин ва бары да сатандыларын рагыатсызландырагдан аслу зат — шо янгырттып кзурувну кысматы, уулкени кысматы ва гыалиги, кызарганды заманда, революциячы тюрленилени лап да жасапты девюрюнде КПСС-ни ролю.

Жамият КПСС-ни позициясын билмеге сие ва бизин Пленумубуану бютюн агамияты шону булан белгиле-не. Шогъар гыазирлик гёрюню барышында бизин алды-бызга бирдагы да партияны XXVIII съездин озтеривени болжалларыны гыакындагы масъала гелип токтады.

Озтген йылы декабринде Центральний Комитет съездин чактырывну ярым йылга ювукташдырма тарыктылыгына юкюрлюк эди. Ток агъвалатлар шолай чалтыкты да юрюле чи, шо масъалагы бирдагы да кыйтагыга тарыкты. Бютюн гыалны кый-матлап, коммунисттерин я

партия кзурумлары чакты-рыларын кырап, Политбюро сизин кыравугузга так-лиф бере! КПСС-ни XXVIII съездин бу йылы июнь айыны ахырында — июлну башында озтгермек. ЦК-ны Пленумунда шо таклиф кы-буа этилмегенине биз инани-быз.

Бизин пикубузга гере, съездин алдында КПСС-ни платформасына ва янгы Уста-выны проектинге байлавлу болуп гениг кюйдеги дискус-сиялар булан партияны бары да белюктеринде пайдалы гысап берив-сайлаш кампания озтерилмеге тарыкты. Гысап беривлени ва сайлавланы ба-рышында кадраланы этишген масъалалары чечилежек, янгы сайлаунагы партия орган-лары яратылажакты. Шо съезд-ни озтгермек учун бютюнлей башгыча гыал болажакты.

Бу Пленумда бизге КПСС-ни ЦК-сыны съезде плат-формасыны проектин кы-бул этмеге герек бол-жакты. Болмай ярай, бир айдан, яхшы болур эди, уыч жумадан сонг, гвар кыайсы гезикде де геч болмайлы, янгы Уставны проектинге кы-рамакты па шону бютюнуму-ни арагы салып ойлашмакты муратда печатдан чыгармакты учун Пленумга бирдагы да жыйылмагы тарыкты болажакты.

Айтмагы ярай, съезде гыазирлик гёрюв агамиятты девюрюне аякты баса. Партия-ны съездин озтеривени ювукта-шдырма тарыктылыкты не-ге герек болганын ва шону аслу борчун не затда гереге-нибизин мекенли кюйде гез алгы гелтирмеге герек. КПСС янгырттып кзурувну синтечи-си, ону концепциясыны ва политикасыны генератору болуп токтады. Шо кюрюнде уылкеле гениг кюйдеги рево-люциячы янгырттылар гениг-лашди, шогъар яшавну бары да тармаклары ва халкыны бары да кыатлавларын кзуру-шды.

Жамиятны янгырттыгга, социализмни гючлерин али этинге багытты ёл ачылды. Партия теорияда ва политика-да уылкени этишген талап-ларын ва гыалиги дюнья озю-виюню герттиктерин гёрсет-меге бажарды. Генигешген янгырттып кзурувну дазула-рында оздени озлечилерине

ва янгылыгына гере гыай-ран тюрленилелер чалтыкты да юрюле. Шо буса пачалыкты ва жамият институтлары ва озоктыда, КПСС-ни алдында да янгы талаплары сала. Гыакындагы биз шолай юмг-летге этишгенбиз чи, партия озюню политикасын, янгырт-тып кзурувну озюню бары-шында тузулунган алышы-нывланы, ардагы вакти-лерде яратылган масъалала-ны гысапгы алып, байлаш-дырмагы герек.

Бу ерде асталашы арда кыалы булан, синтечиликни тас этив булан байлаву, шогъар гере де КПСС-ни озюне де ва шо башлаган революциячы тюрленилени кысматыларына да таъсир эт-мей кыалмас эди. Масъаланы шолай сала туруп, Политбюро гыалны кзурулашдырма, шону кыарларарына кыайгылы характер бермеге хыялы тюр-лю. Биз ахырда да не вакы-тиде яшайганыбызны, не масъалаланы чечегенибизин ишчы англамагы, платформаны проектин булан бизин юбушувуызга янгы динами-каны бермеге герекибиз. Гели-гиз, Центральний Комитетни Пленумунда шо документни уыткенде ишчы кюйде ишле-йик.

Булай затны англамактын да агамияты аз тюрлю — шо съездин ювукташдырув-ну талап этеген масъаланы акинчи яны, — эгер озю-теренден янгырттып кзурулса, гыалиги шартларда политика ишин пагымусун елесе, бары да янгырттып кзурувчу гюч-лер булан уыткюлю кюйде иш гёрме бажарса, партия политика авангарды борчла-рын кютмеге болажакты.

Партияны янгырттывну кюр-чу масъаласы — шо автори-тарный-бюрократ система бу-лан байлагы бары да зат-лардан тазаланмактыкты тарыктылыгы. Шо янгыз ишин кыайдаларына, партия-ны ичиндеги бир-бири булан-гы аралыктыгы белги са-лып кыймагдан, идеология-гы да, ойлашывну кыайда-сына да, социализмни гыакындагы англавланы озю-не де белги салган. Плат-формада булай айтыла: бизин идеалыбыз — шо гуман-ный, демократ социализм. Ишчи классны ва бары да

загыматчылары пайдаларын билдире, Марксы, Энгельси, Ленинни зор уллу варислиги-не аркы таяй туруп, КПСС социалист идеалны гыалиги герттикке кыйышывну этип ва янгирманчы асруву бютюн зор уллу сынавуу гысапгы алып яратывчу кюйде озедюре.

Платформада биз не затны гери урмагы герегибиз мекенли кюйде белгиленген. Он йылланы боюнда тамур-лашган идеология догматизм-ден, ич политикада эеги бол-ган ва дюнья революциячы процесге, савлай дюнья озювиюне эеги кыаравлардан тазаланыв. Социалист уылк-лени дюнья цивилизацияны умуми агымындан айрылы-гы элтген бары да затлар-дан, социальный якъдан баш-гы дюнья булангы даимлик кыаршы турувланы формасын-да прогрессни ёлларын ан-глайганыкыдан. Биз алда-нокъ кзурулган схемагы гере социализмни кзурувну им-канлыкларыны гыакында-гы ойлардан гери тартыла-быз, шолар масъаланы жанлы яратывчулугу учун кыатты озлечилени дазулары болуп токтамагы герек эди; бизде халкы масъаланы агамиятты ролю гыакында кеп айтыла эди. Гыакындагы буса со-циалист озювию шо герт-ден де, белгилеген гючю гысапгы алынамай эди.

Партияны янгырттыв ону пачалыкты ва хозяйство орган-лар булангы аралыклары принципни гыалда алышды-рувну, олагга буйрук этив-ну, оланы борчларын кютю-ню инкар этивну гез ал-гы тутта. Партия янгырт-лаган жамиятта янгыз де-мократ якъдан кыабул этил-ген гюч гысапта озювию авангард ролю яшавгы чы-гарма ва оьмюр сюрме бо-лажакты. Шолай демек, ону гыалы Конституция якъдан законлашдырувну кемеги бу-лан гюйде болдурулмагы тюшмей. КПСС, озоктыда, ёл-башчы положение учун юбу-шув кютмеге хыялы, тек шону кыатты кюйде демократ гыаракатны дазуларында, гыакындагы ихтияр ва политика артыктыклардан отказ этив булан, озювию программасын таклиф этип, шону дискуссия-ларда кыайлай, озге жамият-

политика гючлер булан бирге иш гере, даим масъаланы те-ренинде ишлей, оланы пайда-лары ва талаплары булан яшай туруп этмеге тарыкты.

Бизин жамиятыбызда кюр-лю турагдан гениг кюйдеги демократиялашдырув полити-ка плюрализмни озювию бу-лан узатыла. Гвар тюрлю жамият-политика кзурумлар ва гыаракатлар тузулуна. Шо гыаракат кыайсы буса да биз девюрде партияны да яра-тылывуна элтмеге бола. КПСС шо янгы гыаланы гысапгы алып иш гёрмеге. СССР-ни Конституциясыны кюрчюсюн де токтагдан ва шонда бе-гетилген жамият кзурумну кюрчюсюнде бары да кзурум-лар булан бирге иш гёрмеге ва сейлешивлер кюртемеге гыазир. Шону булан бирге биз ачык кюйде булай айта-быз: гыалиги бурулувну вакы-тисинде КПСС бирлешдирив-чу, ёрукташдырувчу ролю кютмеге, бютюн халкыны пай-дасына янгырттып кзурувну озювию таъмин этмеге бола.

Партияны янгырттыв терен кюйдеги, бары да якъланы кзурушайгдан ону демократ-лашдырувну, демократ цент-рализмни демократизмге, пар-тия масъаланы гыанимликке артыкты тергев берив булан англайганылыкны гез алгы тутта. Шо КПСС-ни сав кзу-рум гысапта беклешдиривге, халкты ону абурун артды-ривга болушлук этежек. Шогъар бакъгдан якъда съезд-ни алдындагы гысап берив сайлав кампанияны барышын-да, съездин делегатларын сайлавларда алгы багытты уллу абат алынамагы тарыкты. Биз озалерде коммунисттеге, башлаггы партия кзурумла-гы агамиятты роль береген гертти сайлавлар болганын талап этеген партияны член-лерини кеп санадагы талап-лары тюз деп гысап эте-биз.

Елдашлар! Алда токтагдан девюрде борчлары белгилей туруп, биз не затдан баш алабыз, не йимик герттик-лени гез алгы туттабыз. Эгер лап уллу планда айтсак, жамиятны гыалиги гыалына бир вактиничинде алгы багытты кюрюню уллу имкан-лыклары да, шолай да гертти кюркюнчлуклар да хас

зат. Шолар акени де бар.

Имканлыклары, неге тюр-лю де янгырттып кзурув ишлер озювию давам эте, халкыны кудратлы гючюн эркин эте. Янгырттып кзу-рувну гыали болгунчагы лап да агамиятты натижасы — платформаны токташды-руву шолай — шо жамиятны эркин этив, ону ахшылы-гындан миллион булангы совет адамлар ватандаш абу-рун кыазанды ва пачалыкны ишин кюркюнчю оздени кю-луна ала. Шолай гыаракат озсежек, ахырда да партия башлаган бютюн ишин уы-ткюлюкюню кюрчюсюн шонда, кзурув гётермек учун мунда себеп ёкты. Янгы экономика, политика кзурулушлары яра-тылывуна ва амалгы гели-виюню процесси юрюле. Шо шолай да халкыны активлиги учун, яшавну бары да тар-макларында янгырттып кзу-рувчу процесслени генигеш-дирмек ва теренлешдирмек учун агамиятты имканлык-лары ярата.

Шону булан бирге, янгырт-тып кзурувну ёлу булан ба-ра туруп, биз гез алгы гел-тирмеге болаганындан эе уылкеле тузулунган кризисни терен ва кюркюнчлук гыалын гёрдюк. Гыали буссагыт болуп турагдан затланы кёбю-сюн шону булан англамагы бажарыла. Жамият организм-ни теренинде он йыллар бу-лан кыамалып турган масъа-лалар ва кыаршылыклар кыыргга чыкыган. Некакты сыймесек де, янгырттып кзу-рувну барышында ёлгы йн-берилген терс гысап-ларсыз ва янгылышларсыз бажарылмады. Шо да гыалны четимлешдирди. Шо саялы да гыали социальный кыста-вуулукты ва кзурун хас зат. Генигюсюлюкюню ва алагы-лыкны элементтери тузулу-гдан. Кыаршылыкты, тек гертти гыал шолай. Кюр-кюнчлукты бар, партия ону гысапгы алмагы та-рыкты, тузулунган четимлик-лерден пайдаланмагы кыатты этеген, гертти масъалалар, заг-ыматчылары разисизликтери бу-лан савдюгер этеген пичи-чилер болмагы имканлы. Шолай кюркюнчлукты гёрю-нюп тура. Шо санада ар-дагы гючлерде де.

Белгиле кюйдеги алагы-лыкты, тюр болганылыктын ва ёкты этиливию кыарав-лары оздени гыакында бил-дире. Шо — янгыз партия учун тюрлю, савлай жамият учун да аз кюркюнчлукты тюрлю. Биз бир-бирелерден, сайки, бек кыатты кюйде башлаганыбыз, социалист кзурумну биринчи кюрчюле-рине тлебиз, сайки, алдагы кыайдалагы кыайтса тюрлю, кыйынылыклардан дагы кюйде чыкымагы болмай де-ген затланы эшитибиз. Баш-гыалары, биревюлейине айта, социалист кзурумну гючюн ачыкты этинге бакъдырылган реформалар ишавгы чыгга-рылмажакты, уылкени кзу-гъарывну янгыз бир ёлу ка-питализациялашдырувда, дей-лер.

Эгер янгыз абстрактный теория аришивлюкени яда позитика тайпаланы арасында юрлюген дискуссияланы гыакында айтыла эди буса, шо гыактыда айтмай кыоймагы да ярай эди. Тек шолай кыаршы-лыкты англавлар, жамиятны арасына яйылып, хыялы адам-ланы ёлдан чыгъара, политика шартлагга зараллы кюйде таъсир эте, янгырттып кзуру-вну процессини тюз имкан-лыклар булан барывун гёр-меге четим эте. Биз гёрмеге герекибиз: ардагы вакти-лерде консерватив де, сол ра-дикал кыайдалы да политика ёланы сыкылашдырув иш чал-лашган. Муну шо саялы да. Елдашлар, гыали партияны ачыкты политика ёланы гёр-сетмеге, жамиятны бары да ахшы гючлерин революциячы янгылыкланы муратларыны ва борчларыны айланасына сыкылашдырмагы бажара-ган платформасы тарык-кенелигин бирдагы керен айтмагы сюемен.

Сизин тергевюкюню со-циализмни янгырттывну ёлла-рында совет жамиятыны ювуктагы ва стратегия борчларын чечмеге янашыв таклиф этилген платформаны озгеги болаганылыкты бакъ-дырмагы сюемен. Биз 1917-ичи йыл октябрде таглан гыал, социалист идеалга амин кюйде кыалабы, тек ону до-ма, кыайдаларда англаван-талыбы, адамланы гертти пай-даларын схема кыайдалы

кзурувланы кзурувланы рази болмайбыз. Узакты кыай-май гыайренчиклар биз жакты деген бол хыялагы ва умутлагга алданмай, социаль-ный тюрлювию принципни гыар абат сайын яшавгы чы-гъармакты деген борчу сала-быз. Шону гетген яшаву за-раллы кыаравларын ва гыар тюрлю идеология токташды-рыланы гери уруп, озге жамияттерде, оланы эконо-микасында ва социальный тармагында, политика ин-дууде, производствону ва ишавну, илмуну ва техника-ны кзурууда, культулада, рухы оз интеллектуал яраты-чулугунда бар бары да кый-матлы затланы пайдаландыра туруп этмеге хыялыбыз бар.

Балики, сиз платформаны кзурулган кюрюню башгы-лыктына тергев этгенсиздир. Гыатта материялы ерленди-рилген кюрюнде де эинден сонг ва гыар заманда да пар-тияны политикасыны цент-рында адам ва ону пайдала-ры болажактын, иш башлап социалист ёлу булан бары-дагы уыткюлюктер шо кыайда булан озлечмеге ге-рекликни гёрсетмекни прин-ципни агамияты бар деп эе-бизге геле. Платформа совет адамны политика ва со-циальный-экономика ихтияр-ларын, адамны аркылыгыш болдурувну айтыван башлава.

Елдашлар, ватандашлары ихтиярларыны арты бу-лап адамланы рухы тюрлюкун бай этинге, билимин ва жамиятны умуми культураны гётерив-ге байлаву чараланы ком-лексин кыабул этмеге герек-лиги айтывагышылыкты сиз тергев бакъдырганымыздыр деп эсиме геле. Тек бир вактилерден берли озювию шо кыайдагы бизде ачтыга теберилген, промышленный озювию санааларына кю-шум гысапта кыараматгы аз кыалы тура эди. Шону учун мекенли кюйде арда кыалывланы багытты булан гыакылашмагы тюшю. Гыали де узакты заман гыакылашыв туражактыбыз. Информатиканы девюрюнде лап да бажары-байлыкты — билим, ачтыга иш ва яратывчу обьякты

(Арты 2-ичи бетте)

Гележкёдеги Уставда уьст
ден тюпге ерли бары да сый-
ланган органлар коммунист
ени ва аппарат сайлан-
ган органланы контролну
обюнде ва адыдагы гисап
ринию гыакыныла - мекенли
йде айтылмагъа тарыхъ

НАРИМАН АЛИЕВ—ЯНГЫРТЫП КЪУРУВНУ АДАМЫ

С. С. С. С. С.

400 гектар ерге борла орнатдык. — деп эсте ала Магматбек Мазыгулович. — Шо ерлердеги уялкъ ара-лардан ёл алып болмай адик. Эништеги ерлер буса батмактыклар ади. Сюйржибинлер балжибинлерден гючлю тиге ади. Адамлар гечюп яшама кюркча адилер. Бу ерлер кыздырма безекни терю ади. Гечюп гелгенлер телелерде яшай адилер. Башлангыш школа туюл ёк ади. Озью де гечме турагъан бинада ер-лешген. Болнинчаны айтсам, Геджухда беш карават-гъа ери булангъы бина бар ади, сайки, аты больница.

Биз ветеран булан ону эки уйлюк квартиринде ла-кырлашабыз. Шо беш къат ташдан этилген уйде. Шо-лай уйлер гъали Маметкъалада онлар булан, квартир-лер буса юзлер булан. Шо уйлер асфальт тутгъан орамларда, ишыллыкны терюнде. Къайда къарасанг — гюлчечек осьсе.

СОВХОЗ янгыз озьюню ишчилери ва специалист-лери учун туюл, учителлер, врачлар, школа ча-гъындан алдагъы яшлар идараларыны къуллукъ-чулары учун да яшавлукъ уйленни масаласын тол-кюйде чечген. Гъали туюл, тезокъ чечип битген. Сёз-бу ерде бешевню, онанву гъакъында бармай, излер бу-лангъы адамланы гъакъында бара. Бугюн Маметкъала-да эки орта школа, яшланы музыкальнй школысы, спорт школа, ичке санитны школысы, Пионерленн-уёу, Культура къаласы, яшавлукъ къуллукъланы бит-диреген уй; сатыв-алыв центр, столовый, больница, поликлиника совхозну ишчилерини ва оланы яшлары-ны къуллукъун кюте.

Шо идараланы гъарисини гъакъында айрыча хабар-ламагъа ырай. Бу ерде мен гъали янгыз бир санагну эсгермеге сюемен: 5 миллион 829 минг манат.

Шо санагъ нени англата? Шо Мен оьрде эсгерген ида-раланы багъасы. 1958-нчи йыл Нариман Алиев ди-ректор болуп ишлеме башлагъандан берли Маметкъа-ланы топурагъында къурулгъан яшавлукъ уйлер учун совхоз 4,5 миллион манат харжлагъан.

Мунда уйлер бирден ва тынчлыкъда къурулмагъан, орамлагъа асфальт тутулмагъан. Бу посёлок нечик болажагъы гъакъда иш агроном ва коммунист иш баш-лап, башлангыш вакътилеринде оьттирилген биринчи жыйында ишчилеге туврадан айтгъан. Шо жыйын озю-де атына гере клуб деп айтылагъан бир теледе юрле-ген. Чаргъа батгъан тамлары, сынгъан терезе ишма-лары, нап булан яллайгъан лампалар ва... эрив умутлар.

Булай хабарлаайлар: ишчи къатынланы бириси, тил-ге югюрюк Катя Казарова, директор лап да къызышып хабарлап турагъанда: «Чарнайгъан кююнге чи багъа-на ёк», — деп кычыргъан.

Гъали Казарова пенсияда, шо жыйынны гъакъында унутгъан буса да ырай. Тек Нариман Алиев бугюн де, шо сёзлер эсине тошсе, озьюнден иштирасыз агъарып гете. Неге туюл де, шо заман ону арыв умутларын-галдагъылар мысгыллан кюйгъан адилер. Нариман Алиев директорну къуллукъунда йиберген отуз эки йыл негъакъ гетмеген. Ону Маметкъаланы топурагъы-нда кюйгъан озьюню сызы бар ва халкъ шону бир заманда да унутмажакъ.

Неге «кюйгъан» дейбиз? Нариман Абдулхалык-ович, шо йыракъдагъы 58-нчи йылда йимик, бугюн де олун тирекъ бунан иш гере. Ол озьюню ашмакъла-ри булан бирге юмук учун бассейни булангъы янгы школа къурувну проектлерин арагъа салып ойдаша. Шону спорт залы да болажакъ. Посёлок Советни ис-полкомуну председатели булан бирге 250 койкагъа ери булангъы янгы больница къурмакъ учун онгайлы ер-ахтара.

АДА йимик, шо багъы гъаракат, арыв умутлар, ишге талшыны, халкъгъа къуллукъ этир. Тек-гъали, 30 йыл алда йимик, ону хыялларына халкъ юлеп кюймай. Маметкъалада, янгыз онда то-гъил, билелер: Нариман Абдулхалыкович Алиев — бир-катны обьект, — деп кычыргъан.

лап хабарлай.

ЯШАВ да ктарап турмай. Къолларына бел, каза-алып, ишге чыгъагъан ишчилер кеп туюл, тар гюнюн узатгъына юзюмлюклерде кюл заг-мат булан доланма рази болмайлар.

Озью де, башгъа кеп юзюмлюкленй де кыйнап тургъан суаллагъа Наримангъа жавапланы яшав озю берип къоя. Юзюмлюклерден айлангъанда, кеп керен-лер директор булай бир затны эс ате: сидраланы лап да ягъасындагъы борлаланы юзюмю де татли, сал-кырылары да кеп бола. Эини шонда алим жанлана. Шогъар не себеп бар? Масъаланы чечмек учунгъу ёл мунда сам туюлюм?

Озьюню шб соравуна жавап алмакъ учун ол ягъа-дагъы борлаланы да, сидраны ортасындагъы борла-ланы да бир нечелерин тамуру булан чыгъармакъны тапшура. Ол озьюню гезю булан гегрен затгъа гъай-ранлыкъ эте: Ягъадагъы борлаланы тамурлары ортада, тыгъысымкъда оьстелеринден эсе эки-уяч керен гючлю.

Гъар борлагъа, ягъада оьсегенине йимик, бары да шартланы болдурмагъа герек, ону тамурлары учун шоллай майдан да, шо эркинине оьсгюн учун эркинлик де, — деп токъташа Нариман.

Шо гъасил илмугъа гъеч къаршы чыкъмай. Алиев австриялы алим Ленц Мозерни «Янгы кыайдагъы юзюмлюк» деген китабын уйренмеге баилай. Шон-да да ол озю гегрюп билген идеиланы гъакъында ай-чыла.

Тек Ленц Мозер кеп йыракъда, юрт хозийствону чиновниклери буса янында. Нариман туйишли идара-лардагъы адамлардан гъар гектарда дерт-беш мингги орнуна бир минг борла орнатып, сынавалар юрютмеге ихтир бермекни тилей. Олар буса рази болмайлар. Къайдагъы затдыр! Ону жаваплыкъ булан кюр-кютма къарайлар, огъар кюлейлер, озюкда, яшарт-гъылай. Тек Нариман эини къатты кюйде токъташа: озьюню хыялын яшавгъа чыгъармай туруп, токътама-жакъ.

1973-нчи йыл ол эсги юзюмлюкге бульдозерленн бакъдыра. Янгы юзюмлюкге плантация деп айтмагъа да бажарылмай, шо багъа ошай. Сидраланы аралы-гъы дерт метр, борлаланы арасы буса — эки метр. Гъар борлагъа бир ишалер герек, шо бийик, метр-арымлыкъ борла туюп учун тарыкъ.

Генг сидраларда ктайсы маркалы тракторгъа да онгайлы. Тракторланы юрюшю, агъулу дарманланы харжлав эки-уяч керен кемий. Генг сидраларда ма-шиллер бек чалт юрй, тар сидраларда буса сыйкеле-гендей бола ади. Гъеч бир тюрлю каза да, бел де та-рыкъ туюл. Совхоздагъы бажарывлу механизаторлар озалер ойлашып, гъар тюрлю янгылыкъланы пайда-ландыра, шону натижасында чеп отлар 100 процент ёк этиле.

Гючлю тамурлу, ярыкъ, гюнюн шавалары эркин кюйде тиеген борлалар туюмню де гъеч къызгъан-май. Ш. Алиевни атындагъы совхозда тогъузунчу бешйыллыкъда гъар гектардан 78 центнер, онунчу бешйыллыкъда — 100 центнер, он биринчи бешйыл-лыкъда — 129 центнер, уялу майданлар филлоксера верувгъа тарыгъланына да къарамайлы, он экинчи бешйыллыкъны дерт йыллы ичинде 120 центнер болгъан. Тегелешдирмек учун булай затны эсгерейик: шо йылланы ичинде республикада орта туюм бир гектардан 70 центнерден артмагъан.

ТЮШЮМНЮ артыму озьюне токътайгъан багъа-сы кемийгенлик булан янаша юрлюе. Гъали совхозда бир центнер юзюмю озьюне токътай-гъан багъасы 20 манат, санлай республикада буса — 33 манат.

Озьюне токътайгъан багъасыны кемийгени не бу-лан байлавлу? Уяч себепи бар. Биринчиси, техниканы генг кюйде къоллану натижасында иш чыгъары 5

тургъанни сюелер.

Генеральный директор озьюню вакиллерин уялени бары да ерлерине йибере. Озью буса дагъы да шо ки таплагъа туюл озью сапары негъакъ болмай. Ма-меткъалада ишден де артыкъ тез ва геч бишеген сорт-ланы борлаларын ва бармакларын гелтирелер. Шо-ланы тындырыкълы кюйде сынавалар башлана. Шон-булап янаша сынавалгъа чыдагъан сортланы болдур-макъ учун къууратлы база яратылына.

Шоллай тангъав гъалиден беш йыл алда этилген Алимлер булай гъасилге гелип токътайлар. Дербент районну шартларында «Премьер», «Кодрянка», «Мол-дова» сортлар ихшы туюмю бере. Лап да тез бишеген сортлагъа генеральный директор 100 гектар ерни айырма буйрукъ бере. Озьюкда, шо масъара туюл. Тек бу ерде алимни тиз гыгъаплары айрыча роль ойней.

1987-нчи йыл 3-нчи августда лап да тез бишеген сортдан 100 тонна юзюм рефрижератор поезд булан Ленинградгъа йиберила. Шо шагъарны базарларында Орта Азиядан гелтирилген юзюмю бир килограммыны багъасы 4 — 5 манат. Дагъыстанлылар буса озьленн юзюмю бир манатдан сатма башлай.

— Ленинградны овошлар сатылагъан ерлеринде бол-гъан гъалины гегрметген адам ишонамакъ, — деп ха-барлай илмуланы кандидаты сапир Шамсутдинович Гъажиев. — Юрм бир нече салатдан сатылып битди.

Невадагъы шагъардан Маметкъалагъа шо гюнлерде, баракатла билдирип, телеграмма геле. Ленинградлылар шоллай продукцияны дагъы да кеп йибермекни тилей-лер. Телеграммалар кыйры да, совхозгъа бир мил-лион манатгъа чек де геле. Шо буса сатылгъан юзюмге.

Янгы иш уялу ишканалыкланы ача. Муна шо сая-лы да Юрт хозийство илмуланы Бютионсоюз академия-сы Маметкъалада столовый юзюмлюкню секциясыны хас жыйынны оьттирмеге токъташа. Семинаргъа гел-ген алимлер ва хозийстволаны ёлбашчылары Ш. Алиев-ни атындагъы совхозда ишлер генг оьлчевелерде юр-легенин озю гезю булан гегрелер. Олагъа 300 тоннель парникни, сав гектарны елеген теплицаны гегсеге-лер. Шоларда янгы сортлу миллион борла чалт къай-да булан оьсдюрюле.

— Бир-эки йылдан, — дей Нариман Абдулхалы-кович къонакълагъа, — бизин бирлешивююз столо-вый юзюмю барысыны да уячден бир пайын август-ну биринчи яртасында къайтаражакъ. Шолалыкъда, башгъа ерлерде гъали янгы умут өтеген юзюм кон-вейер бизде гъакъыкътда яратылажакъ.

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ директор гележекни гъакъында да тындырыкълы кюйде хабарлай. Гъали инс-титутну алимлерини бир группасы гъар гектар-дан 250 центнерге еран туюм алыну масаласыны уьстюнде ишлей, юзюмден янгы ашамлыкъ продукта-лар алыну ёллары ахтарыла.

Эсгерип къояйым, академик секцияны ортакъчыла-рын Нариман Алиев юрт хозийство илмуланы доктору гъысында къабул этген. Нариман Алиев эки китапны ш тюрлю-тюрлю журналлардагъы 53 макъаланы ав-тору. Шо ишлени гъарисин — практиканы сораалары-на жавап, гележекни ахтарыв...

Мен Ш. Алиевни атындагъы совхозну директору, «Янгы юзюмлюк» биринчи генеральный директору тангъавда мени ювукъ къурулгъан Нариман Алиев-ни гъакъында айтгъан затлагъа бу алымны озьюне инамлыкъ билдирген адамлагъа гъакъ юркенден берн-лип өтеген уялу жият ишин де къошма сюемен.

Мен Нариман Алиев булан 1953-нчи йыл таным болдум. Шо заман комсомолну Магъачкъала шагъар комитетини секретары болуп ишлей эдим. Ол буса юрт хозийство институтну комсомол къурувну секретарыны заместители ади. Шондан берли арадан кеп йыл-лар гетген. Тек мен Нариман, производствода болуп да,

АДАМЛАР тюрлю-тюрлю кюйде эсли болалар. Бизин арабызда чачлары чал болгъанлар аз туюл. Тек обдашагъан кююне, лап да аслусу, өтеген ишине къарасанг, чагъына гелген адам деп айтмажакъ сан, иш деп кюлжакъсан.

Нариман Алиев бир гюнюн йылды эттинчи нояб-гъа айлангъан. Шо 1943-нчи йылды эттинчи нояб-ринде болгъан. Узакъ заман аврувдан сонг ону анасы гечинген. Ону ахырынчы ёлуна анасыны кыздардашы, он уяч йыллыкъ озю ва озьюню кыз-дардашы салалар.

Атасы ва агъасы армияда, Магъачкъалада буса да-гъы ювукъ адамы болмай. Шо талайсыз гюн Нариман бир мюлаетини ичинде яшлыгъы булан савболлаша. Туюм, шо йылларда давуу азабы уьстлерине уялу дерт салгъан яшлар кеп болгъан.

Нариманни ва ону кыздардашын Буйнакск шагъар-дагъы етимлени уюне белгилейлер. Ол шонда онча узакъ турмай. Озьюню атасы давуа аралангъанни ва Бакуде госпитальда аяенин англай. Эртегъ тез вакъти, кыздардашы булан да савболлашып, Нариман Буйнак-скинде гете, Магъачкъалада биревлерден сорап, Баку-гъа буса экинчи биле ва юк ташийгъан поездни вагонларына минип, шо шагъаргъа тюз бола.

Ол бек инжинир, атасын таба. Сонг эки йыл ремес-ленний училищени бирисинде охуй, шо вакъти дав да токъташа. Атасы фронтдан ола юрту Гъапкъайгетте ктайта ва, шонда бары да агълюсю жия. Ол Ма-жалисге ишге йиберила, сонг Кызылжурт районгъа, артда да Магъачкъалагъа гече. Шо вакътини ичинде Нариман орта школаны битдире, колхозда, комсомолну райкомунда ишлей.

1952-нчи йыл Нариман Алиев Дагъыстан юрт хо-зяйствону юзюмлюк секциясынын директору болуп та-нуулашты. Ол озьюню студентни болуп токътай. Шон-дан берли арадан кеп йыллар оьтген буса да, инсти-тутдагъы охууну гъакъында сёз оькьсе, ол бир та-лым алышынып, ишгъарып гете. Сав оьгъатланы гъа-гъада озьюне ларс бергенлени гъакъында оьйлемеге-бола. Ол профессорлар Шайх Алиев, Прохазонну, доцентлерден Курбанов, Кушну ва кеп оьгъатларын гъакъында хабарламгъа гъазир. Неге туюл де, олар студентлени билмелени четим ёллары булан алып юр-гелер.

НАРИМАН Алиев институтда Намутдин Мирза-ев, Вислам Давидов, Магъачкъалашылар, Сайит-Вислам ва олар оьгъатлары.

Ол бек ижигил, атасын таба. Сонг акы йыл ремес-
леный училищени биринден охуй, шо вакъти дав да
токътай. Атасы фронтдан өз юрту Гьалктайгенте
жылыт иш, шонда бары да агълюскн жыт. Ол Ма-
жалисте иште бирериле, сонг Къызылжорт районга,
артда да Матмакчалага гече. Шо вакътин ичинде
Нариман орта школаны битдире, колхозда, комсомолну
райкомунда ишлей.

1952-чи йыл Нариман Алиев Дагыстан юрт хо-
зяйство институту емишчилек, юзюмчюлк да ошол-
чулук факультетини студенти болуп токътай. Шон-
дан берли арадан кеп йыллар ойтген буса да, инсти-
тутдагы охууну гьакъында сёз чыккъа, ол бир та-
мыш алышынып, иштарины гете. Сав едгьатаны уз-
гьында озьонде дарс бергенлени гьакъында сёйлеме-
бола. Ол профессорлардан Шайх Аллин, Прохонну,
доцентлерден Курлинни, Кутну да кеп озьгелерини
гьакъында хабарламагьа гьазир. Неге тьогюл де, олар
студентлени билмилени четим ёллары булан алып юр-
генлер.

НАРИМАН Алиев институтда Нажмутдин Мирза-
ев, Володя Донской, Матгамат Ашурлаев, Сайит
Къурбанов ва озьге студентлер булан кьурдаш
болгъан. Шо кьурдашлык лап да четим сынаван —
заманын гьылауудан ойтген. Бугюн де алдагы сту-
дентлер, гьали буса уллу аталар, бир-биринден айрыл-
магъан. Олар бир-бири булан кьатнаша, кьуванчы-
гьын да, кьайгысын да пайлап ала.

Наримангьа институтну дипломун 1957-чи йыл
тапшуралар. Оьзбашына ишлеме башлагъан биринчи
ери — Ленин району «Манасгент» совхозу. Кьуллу-
гьу да — баш агроном.

Совхоз янгы кьурулуш тургъан вакъти. Ишчилени
аслу составы — гечюп гелгенлер. Мунда бары да зат-
ны яйтдан башламагьа тьоме. Айтмагьа тынч буса
да, этмеге оьтесиз четим бола. Уьстевине, сен тьонегюн-
да студент экенинни гёз алдынга гейтсиренг. Ол
гьар абатда булай затгьа тьоме: ишанда бары да
зат башгьа. Исси аудиторияда профессорну лекция-
ларында айтылагъан да йимик тьогюл.

Оьзю булан, ишлейгенлер юзюмчюню касбусуну
гьакъында бир зат да билмейгенлик ишлени бирден-
бир четимлейдире. Оланы ишлелукь шартлары бек
онгайсыз. Муна ш саялы да, иште барса, юзюм борланы
нечик оьсдюрге тарыкьны гьакъындан все, гёз кьуру-
луш материалланы, аркьалыкьны, ташны кьайдан тап-
ма бажарылагъаныны гьакъында кеп бола.

Шо йылларда бу жагьыл агроном булай затны яхшы
англай: эгер иште бир тьорлю уьстюнюлуге етишме-
сие бусанг, адамны, айрокьда ишчи адамны юрегине
ёл табып болмагьа тарыкьсан. Шогьар ол сав оьмюрю-
ню боюнда уьйреле. Шо огьар ишав берген лап да ас-
лу дарс болуп токътай.

Юзюмлюклерде яда буса овошлар оьсдюрген учас-
каларда ишлер нечакьы четим гелсе де, ол лакьырып
бир заманда да борланы нечик бутана, оьсдюмлюкге
нечик каза урма тарыкьны гьакъында тёрсетилер бер-
ив булан башламагъан. Бирисине уьюню кьайгысын
ябып битгенин битмегенин, озьгесине буса гетген жума
больницагьа тьоген атасыны савлугьуну гьакъында
соражакь. Кьайгыгьилеге кьолларына кьолгаплар
гьиймекни таклиф этер, неге тьогюл де кьолларын
авуртмакь бар...

Ол канторда янгыз директор жыйындар оьттереген
де тьогюл болмай. Кьалгъан вакътиде ол авлакьда,
юзюмлюклерде, адамланы арасында бола. Бары да иш-
лери яхшы бара, ону биринчи тьомею мол болажа-
гьы гёрюнюп тура. Тек хапарсыздан ону партияны об-
комуна чакьтаралар. Яш коммунисте (Нариман пар-
тиягьа гиргенли акн йыл бола) Дербент районда
Шамсулла Алиевни атындагы совхозну директоруну
кьуллугьун таклиф этелер.

Шо вакътилерде хозяйство ва Маметкьала посё-
лок нечик болгъанын магъа загьматны ветераны Ма-
гаматбек Мазагьаевич Мазагьаев кеп керенлер ха-
барлагъан. «Биз шо вакъти, тегенекликлени тазалап,

гьали Казарова пенсияда, шо жыйынны гьакъында
унутгъан буса да ярай. Тек Нариман Алиев бугюн де,
шо сёзлер эсине тьоме, оьзюнден ихтиарсыз агьарып
гете. Неге тьогюл де, шо заман ону арна умутларын
салдагьылар мысгьыллап кьойгъан эдилер. Нариман
Алиев директорну кьуллугьунда йиберген отуз акн
йыл негьакь гетмеген. Ону Маметкьаланы топурагьын-
да кьойгъан оьзюню гьызы бар па халкь шону бир
заманда да унутмажакь.

Неге «кьойгъан» дейбиз? Нариман Абдухалыкь-
вич, шо ыракталгъан 58-чи йылда йимик, бугюн де
яхшы умутлар булан иш гере. Ол оьзюню кемекчиле-
ри булан бирге юзюмк учун бассейни булангьы янгы
школа кьурувну проектлерин арагъа салып ойлаша.
Шону спорт залы да болажакь. Посёлок Советни ис-
полкомуну председатели булан бирге 250 койкагьа ери
булангьы янгы больница кьурмакь учун онгайлы ер
ахтара.

АЛДА йимик, шо балгьы гьаракат, атив умутлар,
иште талпынып, халкьгьа кьуллукь атив. Тек-
гьали, 30 йыл алда йимик, ону хьалларына
халкь килен кьоймай. Маметкьалада, янгыз онда тьо-
гюл, билелер: Нариман Абдухалыкьвич Алиев — бир
затны ойлашса, этмей кьоймажакь. Ол сёзюню еси.

Биз гьали сокультыбыт деп айтагъан затгьа совхоз
алты миллион манат харжлагъан, совхозну гьалиги
производство фондларыны багьасы он етти миллион
манат. Гьар йыл совхозну кассасындан загьмат гьакь-
лагьа, материал кьайдан иштагьаландырыгьа, больни-
цаны, ишлар ишараларын сакьламакь муратда бир
миллион манатгьа юукь акьча харжлана.

Шончакьы акьча кьайдан геле?

Шо сорагьта жауап бермек учун дагьы да кьайтып
шо балгьы теге, шо жыйынгьа, Катя Казарова яш
директорну прихшат этген жыйынгьа гелмеге тьо-
шежек.

Ишчилеге тележек ыркь ишанну суратлай туруп,
ол: «Эгер биз намусубуз булан ишлесек, шолай иша-
чагьа болажакьбыз, биз шолай яшажакьбыз», — деген.

«Ишлейген кьюде яшайбыз» — бугюн шо сёзлени
сиз Маметкьалада гьар тьорлю адамлардан: ишчилер-
ден, илмуланы кандидатларындан, иш механизатор-
лардан ва ветеранлардан-пенсионерлерден эшитмеге
болажакьсыз.

Бу сёзлерде (Маметкьалада бир лозунгьа да сиз шо
сёзлени гёрмежесиз) — бары да затны терем магна-
сы. Алиев оьзю директор болуп ишлеме башлагъан
биринчи йылындокь адамланы тьожюндюрмек учун ба-
ры да бажарылагъан па гьатта бажарылмагъан зат-
ны да этген: олар яхшы ишлеген чакьы яхшы да
яшажакьлар.

Юзюмчю учун лап да аслу зат неди? Озюкьда, тьо-
шюм. Кеп тьомею алма суймейген адам ишчилени
арасында бармы экен, айрокьда ол шо тьомею оьзюню
агьлюскюне акьча кьошажакьны, шондан совхозну
кассасы байыгъагьын, ону янгы уью, шо гьайде гёз на
испик болажакьын, яшлары янгы школагьа, дарс-
лардан сонг совхозну стадионуна, музыкальнй шко-
лагьа баражакьгьы биле буса?

Совхозну ишчилери озьлени аймагьа загьмат текмеге
гиритгенлер. Узакь кьалмай хозяйство тьожюмлю-
гьине гере районда, республикада лап да яхшылар
дам бириси болмагьа башлагъан. Мунда гьар гектардан
мекенли кьюде 60 — 70 центнер тьомею алымагьа
башлай. Онгайлы ва онгайсыз йылларда. Оьзге ерлер
де шону яртысын да алмагъан совхозлар аз болмагъан.

Тек шо Алиевге азлыгь этген. Ону рагьатсыз, янгы-
лыкьланы излейген гьакьылчою оьр тьожюмлюге янгы
ёлланы ахтармагьа башлагъан. «Эгер илмуда, прак-
тикада: «Тьомеюю нечик артдырмагьа на шо бир
вакътин ичинде учуз атмек учун не этмеге тарыкь?
деген суалгьа жауап таууп болмасам, менден не алим-
агроном бола?» — деп ойлаша Нариман.

Дагьы да кьайтып охуу китаплагьа, лекцияланы
конспектлерине тиклене, оьзюне юукь болгъан инсти-
тутну профессорларыны инына алгьасай, сагьатлар
булан Дербентни сынавалу юзюм оьсдюрювчюлери бу-

рыкь тьомею. Совхозда бажарылу механизаторлар
оьалер ойланып, гьар тьорлю ингьилекьланы пайда-
ландыра, шону натижасында чеп отлар 100 процент
этиле.

Тьочю тамурау, ыркь, гьонюю шавлазары эркин
кьюде тьоген бордалар тьомеюю де гьеч кьызгъан-
май. Ш. Алиевни атындагы совхозда тогьууну
бешйыллыкьда гьар гектардан 78 центнер, онунчу
бешйыллыкьда — 100 центнер, он биринчи бешйыл-
лыкьда — 129 центнер, уллу майдалар биллоксера
авуртгьа тарыгъанына да кьаракьалы, он экинчи
бешйыллыкьны дёрт йыллы ичинде 120 центнер
болгъан. Темдешдирмек учун булай затны эсгерейик:
шо йылланы ичинде республикада орта тьомею бир
гектардан 70 центнерден артмагъан.

ТЮШЮМЧЮ артыву оьзюне токьтайгъан багьа-
сы кемийгенлик булан янаша юреле. Гьали
совхозда бир центнер юзюмчю оьзюне токьтай-
гъан багьасы 20 манат, савлай республикада буса —
33 манат.

Оьзюне токьтайгъан багьасыны кемийгени не бу-
лан байлаву? Уьч себеби бар. Биринчиси, техниканы
гени кьюде кьоллаву натижасында иш чыгьарыа 5
— 7 керен артгъан. Экинчиси, ягьарлыкьны ва агьу-
лу дарманланы экономия атив. Уьчюнчюсю, юзюмчю
тьомеюю эки керен артыву.

Озюкьда, ишни шолай салыммакьлыкьы хозяйство-
гьа кеп кьадарда хайыр бермеге башлай. Йылда орта
гьисапда шо 6 миллион манатгьа етише. Яшавлукь
уйлер кьурмакь, яхшы ишлейгенлени загьмат гьа-
гьын артдырмакь учунгьу харжлар шондан алына.
Совхозда гьар ишчи орта гьисапда айда 230 манат
ала, механизаторланы гьагьы буса 300 манатдан да
артыкь.

Дагьыстандагы Алиевни атындагы совхозда би-
зин уьлке учун юзюм оьсдюрювчю янгы технологиясы
тувулулгъан, шо да бу четим ишни индустрияны юр-
чюскюне гечюрге имканлыкь бере деген хабар савлай
уьлкеге яйыла. Маметкьалагьа СССР-ни ашамлыкь
промышленностуну министри Вольдемар Петрович
Лени теле. Башгьалар чы не болсун, ол юзюмчюлюк-
деги гьалны бек яхшы биле. Шо вакътилеге бизин
уьлкебиз юзюм болдурууда янгыз оьсген капиталист
пачалыкьлардан чы нечик де, бир-бир оьсюп телеге-
леринде де артда кьалагъан болгъан. Юзюмлюклерде
ишлемек учун 400 минг ишчи етишмейген даражагьа
етишген.

Еринде Ш. Алиевни атындагы совхозда этилген
ишлер булан таныш болгъан сонг министр булай токь-
таша: ёл табулгъан, бу хозяйствода этилген ишлени
савлай тармакьда кьолламагьа бажарыла.

Министерликде Ш. Алиевни атындагы, «Геджух» ва
«Саликский» совхозланы, шолай да Магьачкьаладагы
пищевиклени илму-ахтарывчу институтуну юрчюсюн-
де Маметкьалада илму-производство бирлеши кьур-
макьны гьакъында кьарар кьабул этиле.

Шо замангьа Нариман Алиев, янгы агротехниканы
уьйренип, юрт хозяйство илмуланы кандидаты болуп
токьтай.

Маметкьалада арт-артындан практиклени ва алим-
лени-юзюмчюлени дёрт Бютюнсоюз семинары-тенгеш
оьтгериле. Уьлкени бары да ерлеринден минглер бу-
лап адамлар теле. Олар оьз гёзю булан гелелер: гер-
тиден де мунда янгы пайдалы иш тувулулгъан.

Нариман Алиев на ону иш ёлдашлары энин не бу-
лан мзгьул болалар? Бютюнсоюз макьтавлукьну
емишлерин жыт туруп, рагьатлыкьгьа сама да ин
тартамагъанмы? Кьайдагы затдыр.

Илму-ахтарыв институт (Нариман Абдухалыкь-
вич, бирлешивчю генеральнй директору гьисапда,
шо идарагьа да ёлбашчылыкь эте) бирдагы бир уллу
магьаланы чечмеге токьташа, юзюм копвейерни
магьаласын.

Б. ИЗИН столубузну уьстюнде юзюм не заман гё-
рюмге башлай? Сентибрь айда. Октябрни орта-
сына буса бите. Алиев па ону иш ёлдашлары
шо асыл емиш июль айдан ноябрь айгьа ерли болуп

ГЕНЕРАЛЬНИЙ директор тележени гьакьында
да тьондирмакьы кьюде кьабарлай. Гьали ин-
ституту алимлерини бир группасы гьар гектар-
дан 250 центнерге ери тьомею алыну магьаласын
уьстюнде ишлей, юзюмден янгы ашамлыкь продук-
тар алыну ёллары ахтарыла.

Эсгерип кьыйым, академик секцияны ортакьчыла-
рым Нариман Алиев юрт хозяйство илмуланы доктору
гьисапда кьабул этген. Нариман Алиев эки китапны
на тьондир-тьондир журналлардагы 53 магьаланы ес-
тору. Шо ишлени гьарини — практиканы сорагьла-
ма жауап, тележени ахтарыла.

«Дагьагровинпром» бирлешивчю генеральнй дирек-
тору гьисапда мени юукь кьурдашым Нариман Алиев-
ни гьакьында айтгъан затлагьа бу адамны оьзюне
инамлыкь билдирген алачлагьа гьакь юркенден бер-
лип этеген уллу жмнат ишени де кьошма сюемен.

Мен Нариман Алиев булан 1953-чю йыл таныш
болдум. Шо заман комсомолну Магьачкьала шагьар
комитетини секретары болуп ишлей эдим. Ол буса юрт
хозяйство институтну комсомол кьурумуна секreta-
рыны заместители эди. Шондан берли арадан кеп йыл-
лар гетген. Тек мен Нариман, производствода болуп да,
илмуда болуп да, гьакь юркенден загьмат теге туруп,
жамият иште актив кьюде ортакьчылыкь этмеген за-
манын билмеймен.

Нариман Абдухалыкьвич Алиев РСФСР-ни Оьр
Советине депутат этилип уьч керен сайлангъан. Гьали
кеп санавда коллективлер ону бирдагы да Рогьни
Федерацияны халкь депутатларына кандидат этип гёр-
сетгенлер.

Бизде депутатлар озьлени сайлавчуларыны алдында
гьисап бергенлик адатланып кьалгъан. Алдагы сай-
лавларда оьзюне таууш бергенлер булан ёлукьгьанды-
мени кьурдашыма кьызармагьа тьомеюсю? Гьалиги
сайлавларда олар нечик ойлашырлар? РСФСР-ни халкь
депутатыны шо ерине бирдагы адам учут эте Сайла-
чулар оланы кьайсын танглар? Кьайсына озьлени
инамлыкьны билдирер?

Екь, оьзюню иши учун Нариман Алиевге уьчмагьа
тьомею. Мисал учун, Кьыбта Дагьыстандагылар
барысы да дегенлей гьиз ва кьыш айларда минглер бу-
лангьы адамлар Табасаран районну Хучни юртуна ба-
рагъан ёлну бузукьлугьун яхшы биле эдилер. Муна ошол
шо саялы да, дёрт йыл алда Нариман Абдухалыкь-
вич депутатны мандатын тапшураргьанда, табасаран-
лылар (тьомею айтса, айтардай иштагьы кьюде тьогюл)
огьар тапшуруу гьисапда район центргьа ерли елга
асфальт тутмакьны тиледилер. Неге иштагьы кью-
де? Неге тьогюл де, он йыллар булан ондан да оьрдеги
кьуллукьлардагы адамлар да, сёз берип, гьеч сёзю-
де табулмагъанлар.

ТЮЗЮ, табасаранлылар бу гезик халкьны инам-
лыкьны оьр даражада кьыйматлама болагъан
адам булан иш гереженине тез тьожюнелер. Де-
путатны сиптечилиги ва кьасты булан, кеп тьорлю
четимликлерден оьтген сонг, ёлну кьурулушу башла-
на. Бир йылдан асфальт тутулгъан ёл, районну кь-
бюсю юртларындан оьтуп, Хучниге етишежек. Янгьы
Геджухдан тьогюл, Рубас посёлокдан да. Шо гьалда
Дербентдеги стадион да кьурула.

«Дагьагровинпромну» генеральнй директоруну де-
путат ишлери янгьа Хучниге элтеген ёл ва Дербент-
ги «Тьомею» деген спорт комплексе булан бити кьа-
май. Шолай башгьа ишлери де кеп бар.

Яшав Нариман Алиевге тергевлю болгъан 1973
ичю йыл огьар Социалист Загьматны Игити деген ат
бериле. Алиевге СССР-ни ВДНХ-сыны беш алтын ме-
далы тапшуралгъан, ДАССР-ни ва РСФСР-ни ат кьа-
зангъан агроному. Ол илмуланы доктору ва РСФСР-ни
депутаты.

Ол оьзюню оьмюрюнде кеп затлагьа етишген, кеп
уллу бийикликке гетерилген ва гьаман да йимик,
простой, адамгьа тергевлю, адамгьа кьуллукь этме-
кь алачайгъан кьюнде кьалгъан. Ол оьмюрюню боюнда
шолай адам.

Ф. АСТРАТЬЯНИ
журналист

М. С. ГОРБАЧЁВУ ДОКЛАДЫНЫ АХЫРЫ

(Башы 1 — 2-чи беттерде).

Экинче гелеген кюйде, шо ала озго регионну контекстинде жамият оьомуну фьар тюрлю масалаларына гьере озлени платформаларын онгармагьа партия органларына икканлык бере туруп, политиканы онгарында коммунистлени герти кюйдеги ортакчылык этвион теглешдирбиз. Ишени коммунистлер шо документлени гьазиртеде,

шоланы арагьа салып ойлалашында ва ктабул этивде герти кюйде ортакчылык этмек учун болагьан кюйде юрютмеге терек.

Шону булан, озокьда, партия демократияны масалалары тамаланып кьалмай. Бир тюрлю пикруларымны айта туруп, мен съездин алдындагы дискуссионны барышында шоланы терен кюйде онгарыгьа тергевююзю бакьдыр-

магьа сюер эдим.

Платформаны проектинде оьр партия инстанциялары структурасын алындырыну гьакьындагы таклиф бар. Иш, англашыла, янгы атлар булан тюрлениге гьазирликни герсетмекде тюгюл. Таклиф лени маьнасы — партияны оьр даражаларында, шону эт башчы белюклеринде демократизмни факторун гючлендирмек. Бир вакьтинни ичинде — ишлейген коллективлер гьин

саанда оланы чалышыну учун яхшы шартлар яратмакь.

Соракьа ирайлар: партияны Центральний Комитетини санауун кемитмеге неге тарыкьдыр? Генигиз, шону арагьа салып ойлалашыкь. Биз инг башлап ЦК-ны даими кюрчю де ишлейген органгьа айланьдырмакь деген затдан баш ала адик. Шолай да маьнасына гьере уькеде гьакимликни партия-пачалыкь системасын юрютеген Центральний Коми-

тени артыкь кюйдеги кьулукь принципинден таймагьа терек. Бизин пикрубузгьа гье шолар барысы да ЦК-ны партия кьурумлар булангыт аимлик байлавлугьу да белешдирмеге болушлукь тежек, неге тюгюл де шолай айлавлукь кьбюсю керенлер аппаратдан таба тюгюл, Центральний Комитетни сайланьган членлеринден таба юрютжек. Уьстевюне, олар барысы да дегенлей гьакьыкьатда

умуми партия даражаны политик чалышычулары болуп, ону гьар тюрлю комиссия сыны ишинде ортакчылыкь этежек.

Бу ерде центральний партия аппаратын гьакьында да айтмагьа тийишли. Ачыкь зат, партияны ролю алышыгьан сонг сан яныны составы на гьере башгы аппарат да тарыкь. Шо тувра маьнада ЦК-ны кьмекчиси болмагьа,

шону тергевюю тюбюнде кьатты кюйде иш гермеге гьерек.

Артагьа быларда Центральний Комитетни ишени сы наву шогьар кооптацияны ихтиярын бермекни тарыкьлыгына алте. Озокьда, белгиле дзуларда мекенли устав дзуландырып булан. Ва бир вакьтинни ичинде шолай гезикде КПСС-ни ЦК-сына членликке кандидатланы тайдырмакьны таклиф этиле.

Мен платформаны проектин де салынгьан озго масалаланы уьстюнде токтамайман. Политбюро биз бирликдеги кьастлар булан коммунистлени, бары да совет адамланы рагьатсыздандырагьан агьамиятлы соравлагьа жавап берген документлени онгарарьмы деген затдан башчылыкь ала. Шолалыкьда, уькедеги янгьартып кьурув процесслер янгь аслам позитивний гюч алажакь.

Бугюн халкьгьа билим берив тармакьда чалышагьан гьар-бир адамны: «Бизин школабызны гелемеги не болур? Жамияттагы оьсюм токталып тургьан йыллардагы узакь юхудан кьачан уькарбыз?» — деген соравлар кьыйнамай болмай. Янгь школа реформа ишавгьа чыкьмагьаны барыбызгьа да белгиле. Йыл сайын дегенлей, жамиятны билим алын даражасы тьбен болса тюгюл, артагьаны герюнмей. Шону булан бирге жамиятта яратычу загьматны да, учителик кесбуну да абуру гюн сайын тас бола бара.

СССР-ни Халкьгьа билим берив комитетини охув йылыны башында этген социология ахтарыялары герсетеген кюйде, оьрдеги классланы охувчуларыны арасында охувгьа иштагьылыкь булан янашагьанланы санау 9 процент тюгюл екь. Башгьачалай айтгьанда, 10 — 11 яшдан бирини иштагьылыкь булан, генигиз кюйде охув. Умуми кюйде алгьанда, 30 — 40 иш охувгьан классда 3 — 4 процент тюгюл иштагьылыкь кюйде ачмай. Яшланы 20 процент буса, касбу тангьамакь 1 класс этип охумаса да ала, деп ойлалаша. 18 процент 4 школалда генигиз гьа турса тюгюл, дагы этегени екь. Охувчуланы 63 процентни, булай алгьанда яртименден да кьбюсю, бир гьин охув геле, эки гон дарагьа гьазиремей геле. Мен шу санаууны негер теглешмек? Шолар барысы да кьалмагьа сайын охувгьа гьалден 30 — 40 йыллар алда йимик, охувчу, школань, учителини абуру екьаугьун исбат эте. Бу санаулар савалы уькедеги гьалны сурагьлай.

Бизин, бизин районда шолай гьал тувулушмагьандыр?

мек учун оьзбашына оьзте-рече ишлемеге, янгь ёлланы, кьайдаланы излемеге терек. Бар имканлыкьланы пайдаландырып, бар тючлени жы-йып, муратгьа кьыйышывалу кюйде иш гермей туруп, бугюн халкьгьа билим беривню тармагында гермекли уьстюндюкьлеге етишмеге бажарылмагьанлыкьты англашыла.

Бугюн халкьгьа билим беривню кьулдукьчуларыны алдында токтагьан масалаланы чечмек учун инг башлап, бизин школань демократлашдырмагьа, кадрлар булангытны ишени кюрчюден алындырмагьа, учителлени яшлар булан ишлейген кьайдаларын янгьартмагьа терек.

Эилер. Янгь ёлланы, янгь кьайдаланы, янгь янашывалу излейгенлери кьеп аз. Учителик касбу — даим излевчюню, ахтарычуну, янгьлыкь яратычу адамны ишени. Учители даим оьсеген, даим алышынагьан жанлы адамны кьысматын иратма герек. Гележек наслуну жамиятгьа пайдалы, аглавалу, билимли, оьр культуралы адам болуп оьсмеклиги туврадан-тувра бугюнгю учитеден, ону жанлы гьаракатындан, оьз ишине яратычу кьайдада янашагьанындан гьасил бола.

Гьар учитель оьз ишине гьакь юрекден берилип ишлесин учун не этчеге герек? Биринчилей, шолай учителлени материал ва ругь янындан

учителлер ерлеге кьайтгьан да оьзлени педагогика коллективинде республиканы алдынкы учителлерини сынауун яа, оланы ишени, янгьлыкьларыны гьакьында елдашларь на хабарлай.

Учителни кьыйынлы, тек жамият учун инг де тарыкьлы загьматны абурун яратдырмакь учун да райондо янгь чараланы гьез алгьа тутгьан. Янгь йылыны башындан тутуп, районну школа-ларьнда ишлейген бары да учителлеге ва техника кьулдукьчулагьа гьар айда эки килограмм эт, бир килограмм кама, бир кьап ун ва башгьа тюрлю юрт хозяйство маллар беребиз. Бизин шо синтебизни КПСС-ни Ленин район ко-

лар, бизин жамияттагы оьсюм токтап тургьан дьезде йимик, эсги кьайдалар булан ишлемге сюеген адамлар. Оьз предметин яхшы билеген, ишине намусу булан ярашагьан, охувчулар булан гелишип болагьан учитель бир заманда да критикадан кьоркьмай, шо ёрукьда ойлашма болмай.

Охувчу яшланы коллективде ва, коллективден таба тарбиялану масаласы нечик салынгьанлы гьакьында да айтмагьа сюемен. Кьеп йылланы узакьындагы чакьырывалар ва лозунглар булангыт тарбиялав бугюнгю ругьупа кьыйышмайгьаны айтшыла. Гьар педагог охувчугьа кьайсы янындан да уьлю болмагьа гереклиги англашыла. Дарсда бир затны айтгьан, дарсдан сонг башгьа затны этеген учителле охувчу бир заманда да инчмас.

Бизин халкьны бырындан гелген кьеп-кьеп асыл мердешери, адамлары, кьылыкьлары бар. Биз ата-бабаларьбызны шо асыл кьылыкьларына аминбизми? Мен ойлалашгьан кюйде, бизин яшлар эки арада кьалгьан. Алдагы яхшы адатларыбызны да унутгьан, янгьларыны да юрютмеге бажармай. Мисал учун, школань битдирип чыкьгьан яш учителлер булан нечик сорашма терекни билмей. Бурсурманланы эки адам ёлукьгьанда «салмалейкум» деп сорашагьан алай адаты бар. Яшланы, башлапгыт класслардан тутуп, милли кьылыкьларыбызны, адатларыбызны оьгьуна тарбиялама борчлубуз. Унутулуп, барагьан агьач кьомузуна, кьумукь аргьанын сокьмагьа уьбретив, бырынгьы халкь йыларыбызны янгьартып — насланы арасындагы байлавлукьну узамей юрютмек-

Школаны демократлаш-

Амир Кьазиге — 50 йыл

Амир Кьазиге гьалыгь даргин шаирлени арасында лап да шагьмулуларындан бириси деп ташдырып айтмагьа болабыз. Ол, янгь поэзияны тармагындагы ралышыву булан дзуландып кьалмайлы, проза асарланы яратында да натияжлы кюйде чалыша. Амир Кьазиге Москвадагы адабият институту битдирген. Онда охумакьлыкьны шаирге бизин Ватанкы, сонг да савлай дюньяны гьар тюрлю уькелерини халкьларыны поэзиясы булан таныш болмагьа имканлыкь берген. Ол 1978-чы йылдан берли СССР-ни Язычуларыны союзуну члени.

Амир Кьазиге охувчуларыны юреклерине ёл табагьан терен маьналы ширьулар, поэмалар ала. Биринчи ширьуларын иратма башлагьандан берли ону 20-дан да артыкь китабы чыкьгьан.

Амир Кьазиге яратычулугьу гьакьда айтгьан заманда, бирдагы булай бир затны рйрыча эсгерме тюше. Ол даргин тилде чыгьарылагьан «Ленинни байрагьы» деген област гьазетде ишлейгени хьйлы бола. Поэзияны да, журналистиканы да бир-бири булан арна барышдыра.

Амир Кьазиге ана тилинде чыкьгьан «Мени денгизни», «Тавлагьа гьалал уланлар», «Кьыйынлы кьысматы», «Намус», «Юрегимде юрютмемен дюньяны» деген ва олай башгьа китапларына гирген ширьуларыны арасындан лап да таьсирлилери рус тилге гьечюрюлген.

Пагьмулу шаир, кьалам ёлдашыбыз Амир Кьазиге тугьганы 50 йыл бите. Ону шо юбилей булан гьакь юрекден кьутлама да кьутлап, янгь ширьуларын печать этебиз.

КЪАЙДАСАН?

Ахьры бир шагьаргьа
Мен савбол этмеким бар.
Юлдузгьа ювукадагы
Юртума гетмеким бар.

Авлагьына аварман,
Кьучакьларман, оьбермен,
Менден гетмеким тилеп,
Гьезюмден яш тегермен.

Гечикмеген гьезьашда
Мен билемек гюч барым,
Гьар тамчысы бир авлакь
Чечек болуп чыгьарым.

Баврум кьаппап авлакьгьа,
Бавурлу болгьандан сонг,
Авлакь чечеклер менн
Аврумну алгьандан сонг.

Акь ат мингендей болуп,
Ата юртгьа багьарман,
Яшда йимик мен ону
Бир айланьп чыгьарман.

Кьуванарман юртумдан,
Кьуванч аларман халкьдан,
Яшдадай авзум кьаппап
Сув ичмермен булакьдан.

Ругьланып шонда бирден,
Кьеп эшитип тилегим,
Эки кьанатым бардай,
Кьагьып эки билегим.

Юрек бавларым булан
Юртума байланарман.

Шагьарда яшасам да,
Мен юртумсуз — ярымман.
Муна шу ойлор булан
Талпынаман юртума.

Ондагы таза гьава
Юреки де тазалай.
Онда аням кьалмагьы —
Мунада мени жазалай.

«Анам, геч!» деп оьбермен
Баланг кьашынг-гьезюнгю,
Тюшюмде де ёл чыгып
Кьеп гьеремен оьзюмю.

Тюшюмде мен гьеремен
Сагьа элтер ёлланы,
Мен гележек ёлдагьа
Сен узатгьан кьолланы.

Тюшюмде гьеремен акь ат
Минип юртгьа бакьгьаным,
Атдан тюшюп анамны
Кьапусун мен кьакьгьаным.

Ахьры бир шагьаргьа
Мен савбол этмеким бар.
Анама айтып битмес
Насипдей этмеким бар.

Ат — мурат деп айтыла,
Ат минмесе не пайда!
Анагьа элтер атым,
Кьайдасан, кьайда, кьайда?

Ону юрегин англай
Гьар япыракь, гьар терек.

Ол кьышда бавгьа гирсе,
Бавдан сулукьдукь кьаца,
Ол нсси иржайгьанда —
Бав чакьсыз чечек ача.

Бутакь сынгьанын гьерюм
Етишгенде уьстюне,
Кьолу сынгьандай болуп,
Бавчу авур кьюстюне.

Бу бавчу оьмюр бою
Бавну гьайында кьалгьан,
Тереклени тилинде
Кьеп керен сьйлеп алгьан.

Бир отьар эшитиле
Гьар терекни йыры да,
Бир отьар ачыкь тесден
Гьар тамурну сыры да.

Бавда юрегь булан
Эрте тура, геч ата,
Яшарьдай авлап
Яш тереклер орната.

Отьар ихтияр берсе, —
Ахьр салып даялагьа,
Сав дюньяны иккангьа
Толар эди бавлагьа.

Яшамас энин ерде
Яшагьаны чакьы ол,
Амы гетер ону да
Ахьратгьа ахьр ёл.

Гьыс этмеге кьыймасдай
Бавдан юзю юрекин,
Бавчуна аьаны кьылар

...ден билимни, 10...
...тура туюк, дагы ате-
...гени эк. Охувчулары 63
...процент, булай алганда
...иртысында да кёбүсү, бир
...гюн охуу гелсе, аки гюн
...дарсга гызырленмей геле.
...мен шу савананы негер тел-
...тирмен? Шолор барысы да
...ашлар йыл сайын охувга
...интаткылыгы тас этегени,
...гашыны 30-40 йашлар
...алда йимик, охууну, школа-
...ны, учительни абур екалу-
...гун мектеп өтө. Бу савандар
...тавлый уяккелдеги гылым су-
...ратлай.

Балики, бизин районда шо-
...лай гыал туулушмагандыр?
...РайОНО этген ахтарывланы,
...тергелени гысыллери чы-
...гьаргьанда, бизин школалар-
...да уяккелдеги умуми гыалдан
...онча арэк гетмегени ачык
...болду. Бир-бир юртларда бу-
...са шо процентлени савану
...дагы да бузук.

Савлай уяккелде йимик, би-
...зин районда да туулушган
...шо кыууну гыалны алын
...алмак учун не чаралар гёр-
...ме гөрөк? Балики, бизге
...ДАССР-ни Халкыга билим
...берип министрлигинде ойл-
...шып, айрыча буйруклар,
...гёрсетивлер, тапшурулар
...гелгиче кырап турма ге-
...рекдир? Эк, гьар педагогика
...коллектив, РайОНО-дан баш-
...лап, гьар школага, айрыча
...учителге ерли яраткыч кый-
...дада ерлердеги ишин тюзөт.

...жогин, ойларын, хыялларын
...агылап болагылыгынан
...кёп зат гыасил болд. Бугюн
...бусагытта да районну кё-
...бүсү школаларына оыр га
...хас билими булангы учите-
...лер етишмей. Бизин школа-
...ларда ишлеп тураган учи-
...теллени кёллери ерли кадр-
...лар туюк. Бир-эки йыл иш-
...леген сонг, олар озылене
...районларын, юртларын
...тайта. Шолор гыал, айрокыда
...райондагы дарг юртларда
...айрыча гыис этиле. Бизин
...учитель кадрларыбызны 50
...процентден де артыгы пен-
...сия чагына гелген адамлар
...Оланы алышдырмак учуу
...иш кадрлар гызырми? Шо
...соравга да «дюр», «гыазно-
...лене» деп паракат жавап
...бермеге болмайбыз. Школаны
...битдирген охувчулары кёп
...азлары туюк педвузлагга
...бармай. Барагьанлары да,
...аслу гыалда, тиштайпалар. Шо
...да яшланы охувуна, тарбия
...сына тагьир өтмей кьоймай.

Озокьда, учительлени санау
...нына тергев берип, оланы
...ишини сан янын унутуп кьой-
...сак, тюз болмас. Кёбүсү
...ишлеп тураган учительлери-
...биз бизин жамиятта болуп
...тураган алмашынывланы,
...янгы гыалланы, ачыккылы-
...ны ва демократлашдыривну
...ругьунда чалышагьанны ор-
...нуна, ишлев кыйдаларын,
...кыравларын алышдырмакга
...алгьасамай. Таптагьан эсги
...ёл булан юрп турмакга ра-

...жесими туюк. Шоу учун
...онз ахшы ишлейген учите-
...лени йыла бир керен аки
...айлык алапасыны озычюю-
...деги акча савгьат булан
...белгилемеге токташгьан-
...быз. Шогьар бизин имкан-
...лыкларыбыз да бар. Ондан
...кыйры да, янгылык яра-
...тивчу учительлени «ДАССР-
...ни школаларыны ат кызан-
...гьан учители», «Учитель-ме-
...тодист», «Старший учитель»
...деген ва башга атлагга гёр-
...сетежекбиз. Алда йимик, оыр-
...деги министрликтерден гел-
...ген буйруклагга гере туюк,
...гьаккыкьатга гере нече
...адам тийишли буса, шонча-
...сын савгьатлагга да гёрсе-
...тежекбиз.

Биз, янгы охув йылдан
...тутуп, учительлибизни сы-
...нав алышдырмак учун рес-
...публиканы школаларындагы
...янгылык яратаган сынау-
...лу учительлени дарсларына
...йиберебиз. Олар бир жуманы
...узагында пагьмулу учительни
...дарс береген кыйдаларын,
...охувчулар булангы ишин
...уйренелер. Сонг буса шо

Кырабуздагыгенти I но-
...мерли школалардагы педаго-
...гика коллективлерде охувчу-
...ланы кылык, ругь янын-
...дан да тарбиялагьанны, яш-
...ланы билимлерин артдырив-
...ну ёлларын излейгенини орну-
...на, увакь өршивлеге, тюр-
...тишювлеге, ерсиз сёзлеге ёл
...бериле. Кырабуздагыгенти I
...номерли школаларда учите-
...лени арасында ичин-эсирип,
...охувчулар булан кыалмакга
...этеген геанклер де болгьан.
...Озокьда, шолор педагоглагга
...ёл бермеге хыялыбыз эк.

Школаны демократлаш-
...дыривну ва охувчу яшларда
...инсанлыкны, илияккылыкны
...тарбиялава да бир кьадар
...иш этиле. Школаны ишине
...ишланы ата-аналарын ва охув-
...чулары озылени де гент кьой-
...де кьуршайбыз. Бары да
...школаларда дегенлейин, шко-
...ланы советлери кьурулгьан.
...Шо советлеге учительлер, бу-
...лан бирге охувчулар да ва
...оланы ата-аналары да гире.
...Охутув ва тарбиялау ишини
...ишляшдыривда биз янгы
...кьурулгьан советлерден
...кёп затны кыравуллайбыз.
...Охувчу яшланы школаны со-
...ветине кьошагьанлыккыга
...кыаршы учитеелер де болду.
...Охувчу учителини ишин кри-
...тика этмеге, ону булан бир-
...ге педсоветде олтурмакга не-
...чик бола? Олай буса учите-
...ли абур тюзмейми? Муна,
...шолор ойлашагьан педагог

...жармай. Мисал учун, школа-
...ны битдирип чыкьгьан яш
...учитеелер булан нечик со-
...рашма тереки билмей. Бу-
...сурманланы эки адам ёлукь-
...гьанда «саламалейкум» деп
...сорашагьан алай ариб ада-
...ты бар. Яшланы, башлапгы
...класслардан тутуп, милли
...кылыкларыбызны, адатла-
...рыбызны ругьунда тарбияла-
...ма борчлубуз. Унутулуп,
...бараган агьач кьомузуну,
...кьумукь аргьанны сокьмакга
...уькретив, бырышгьан халкь
...йырларыбызны янгьартып —
...наслуаны арасындагы бай-
...лавлукьну уьзмей эрютмек-
...лик туюкю! Халкыбызны
...кы йылланы боюнда топлай
...тегелен яшав сынауундан, ах-
...шы адатларындан, асыл мер-
...дешлериниз» пайдаланмай
...кыалмакга, бугюнго наслу-
...шо ругда тарбияламай кьой-
...макга ихтиярыбыз эк.

Тележек наслуны кысматы
...бизин кьолубузда. Бар гьочю-
...бузю, пагьмубузуну салып
...чалышмакга, ишибизге яра-
...тивчу кыйдада янашмакга
...герекибиз. Тангаланы гёз ал-
...гьа тутуп ишлемек, наслула-
...ны арасындагы байлавлукь-
...ну болдурмак — бизин бор-
...чубуз. Шону бизге унутма-
...гьа тюзмей.

А. ГЬАЛИМОВ,
...Ленин райисполкомну халкь-
...гьа билим берие бёлюгоюно
...заведующий.

...Мен билемен гюч барын,
...Гьар тамчысы бир авлакь
...Чечек болуп чыгьарын.

Баврум кьаппал авлакьгьа,
...Бавурлу болгьандан сонг,
...Авлакь чечеклер мени
...Аврумуу алгьандан сонг.

Акь ат жингендей болуп,
...Ата юртга багьарман,
...Яшда йимик мен ону
...Бир айланьп чыгьарман.

Кыуанарман юртумдан,
...Кыуанч аларман халкьдан,
...Яшдадай авазуу кьаппал
...Суз ичермен булакьдан.

Ругьланып шоуда бирден,
...Кёк эшитип тилегим,
...Эки кьанатым бардай,
...Кьагып эки билегим.

Кёлден берли сагьынган
...Кёкге, чыгып учарман,
...Ата юртуу кёлюю
...Ариавлююу ачарман.

Кырап тоюп болмасман,
...Кьакьалагьа, бавлагьа,
...Кыаным-жанымдай сыйлы
...Кыар папахлы тавлагьа.

Яда юртну уьстюнде
...Юлдуз болуп янарман.

...Сылам кьашинг-гёлюню,
...Тюзюмде де ёл чыгып
...Кёл гёремен озычюю.

Тюзюмде мен гёремен
...Сагьа элтер ёлланы,
...Мен тележек ёллагга
...Сен узатгьан кьолланы.

Тюзюмде мен акь ат
...Мини юртга бакьганым,
...Атдан тюзюп аянымы
...Кыадусун мени

Кьакьгьадым...

Ахыры бир шагьаргьа
...Мен савбол этмегим бар.
...Анама айтып битмес
...Насипдей этмегим бар.

Ат—журат деп айтыла,
...Ат миниме не пайда!
...Анагьа элтер атым,
...Кьайдасан, кьайда, кьайда!

Балкып туугьан гюн йимик,
...Бети ярыкь гьаман да,
...Гюн де кьуваньп ала
...Ону гёрген заманда.

Ол бавуна етише
...Гьар гюн өртен эстетек.

БАВЧУ

...Тереклени тилики
...Кёл керек сейлен алгьан.

Бир огьан эшитиле
...Гьар тереки йыры да,
...Бир огьан ачык тесден
...Гьар тамурну сыр да.

Бавда юреги булан
...Эрте тура, геч ата,
...Яшдарыдай аялал
...Яш тереклер орната.

Огьар ихтияр берсе —
...Ахыр салып даялагга,
...Сав аюуны акь-яны
...Толар ёл баклагга.

Яшамас эки ерде
...Яшагьаны чакьы ол,
...Алмы тегер ону да
...Ахыратгьа ахыр ёл.

Гьис этмеге кьоймасдай
...Бавдан озыю арегин,
...Бавчуу кьаны кьалар
...Боюнда гьар тереки.

Яшавдан ол гетсе де,
...Яшнп-балкып бав кьалар,
...Яш-уллугьа аялау
...Аты ону сав кьалар.

Гёчюрген А. ЖАЧАЕВ.

Редактор
...С. Н. ВАЛЮЛЛАЕВ.

ОХУВЧУЛАР УЧУН

«Прожилстройву» Хасан-
...юртдагы 14 номерли кьуру-
...луш-кьурашдырив ишлер юр-
...теген участкасы бу шагьар-
...дагы 11 номерли юрт про-
...фессионал-техника училищеге
...охув ишлер юрлежек дёрт
...кьабатлы бинаны тамамла-
...гьан. Эсгерилген бинаны
...кьурмак учун 256 минг ж-
...нат харж этилген. Бинаны эр-
...кин, ирыкь класслары бу-
...гюнго талапларына жавап бе-
...регеп приборлар ва оьзге
...жандырылар салынып онга-
...рылгьан. Муна охувчулагьа

дарслар тынч англамакга им-
...канлык бережек гёрсетив
...стендлер, плакатлар бар.

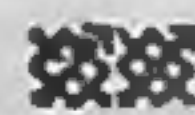
Бу оьзюн бек уьзюрю ва
...гыасирет кийде кыравулла-
...гьан бинаны кьурууда кьуру-
...луш участкада аты ахшыгга
...айтылгьан ариб этип онгарып
...чу Тамара Хункерованы, сы-
...лавчу-сырлавчу Ягьмат Бада-
...нованы, таш уста Идрис Оьз-
...дербиевни ва агьач уста Лечи
...Байбатыривну айрокьда гёр-
...мекли кьошуму болгьан.

В. ГОРЮНОВ.

Каспийскиде галантерея-
...трикотаж фабрики пайда-
...ландыргьа берген бирин-
...чи гюнлерден тутуп мунда
...ишлейген Фатима Гьажини-
...рагьимова оьзюн бажарыв-
...лу ва гьаракатчы адам гы-
...салда танытгьан. Трикотаж
...маллар согьагьан бир нече
...станокну кьулулгьун кютюп
...де юркой. Ол гьазирлейген
...маллар гьар заманда да
...оыр даражада кьыйматлана.
...Суратда: Ф. Гьажини-
...рагьимова.

Гь. Абдуллаев чыгьаргьан
...сурат.

РЕДАКЦИЈАНЫ АДРЕСИ:
367007, Магьачкьала, Комсомол проспекти, 61.

ТЕЛЕФОН НОМЕРЛЕРИ: редактору заместителини — 7-24-96, жаваплы секретаргьа ва партка бёлюгоно — 7-28-76,
юрт хозайство бёлюгоно — 7-21-72, калгьанар ва информация бёлюгоно — 7-28-85, культура ва промышленность бёлюгоно —
7-22-81, издавательствогьа — 7-31-72, бухгалтериягьа — 7-38-94.

Газета отпечатана офсетным сго
бем в типографии издательства Да-
гестанского облико КПС, (ж. ко-
морский проспект, 61).